

Duyuşsal Özelliklerin Ölçülmesi için Araç Oluşturma

Satılmış Tekindal

duygularımı ölçün

duygusal zekâ
yardımseverlik
ilgi
katılıyorum
katılmıyorum
benlik
tutum

genişletilmiş ve değiştirilmiş

3.baskı

Prof. Dr. Satılmış TEKİNDAL

DUYUŞSAL ÖZELLİKLERİN ÖLÇÜLMESİ İÇİN ARAÇ OLUŞTURMA

ISBN 978-605-5885-30-4

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2015, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.
Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.
Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Ağustos 2008, Ankara

3. Baskı: Şubat 2015, Ankara

Yayın-Proje Yönetmeni: Ayşegül Eroğlu

Dizgi-Grafik Tasarım: Gülnur Öcalan

Kapak Tasarımı: Yılmaz Yücel

Baskı: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 770. Sokak No: 105/A
Yenimahalle/ANKARA
(0312 394 55 90)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 13987

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

*Beni bu günlere getiren
Annem Satı'ya ve Babam Kemal'e...*

**Kocaeli Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun
10.07.2008 tarih ve 2008/9 nolu kararı ile basılmasına izin verilmiştir.**

Üçüncü Baskının Ön Sözü

Bu kitabın amacı ilgi, güdü, tutum, kişilik ve duygusal zekâ gibi duyuşsal özelliklerin ölçülmesinde kullanılabilecek ölçme araçlarının nasıl geliştirileceğini ve ölçeklemenin nasıl yapılacağını göstermeye çalışmaktır.

Araç geliştirme ve ölçekleme eğitim, psikoloji, sosyoloji, ekonomi ve tıp-sağlık gibi bilim dallarının hem eğitiminde hem de araştırmalarında oldukça önemli hatta vazgeçilmez denilebilecek bir konudur. Çünkü, ölçmesiz bilim ve eğitimin olmayacağı bugün kabul edilmektedir. Üniversitelerimizdeki Lisans ve Lisanüstü eğitimde; lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile araştırmacılara bu çalışmanın yardımcı olacağı umulmaktadır. Diğer taraftan ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğrencilerin duyuşsal davranışlarının da ölçülmesi ve değerlendirilmesine gereksinim vardır. Bu nedenle öğretmenlerin, müfettişlerin, yöneticilerin ve rehberlik işini yapanların da ihtiyacını bu kitabın büyük ölçüde karşılayabileceği düşünülmektedir.

Araç geliştirme, özellikle ölçekleme konusunda yurdumuzda sınırlı sayıda Türkçe kaynak vardır. Eldeki kitabın bu alandaki boşluğun bir kısmını dolduracağı umulmaktadır. Bu kitaptaki örneklerin bir kısmı eğitim konularından verilmiştir. Bunun, anılan kitabın diğer sosyal bilim dallarında kullanılamayacağı anlamına gelmediği bilinmelidir. Yani, sunulan yöntemler sosyoloji, psikoloji, ekonomi, tıp-sağlık gibi bilim dallarında kullanılabilir, kullanılmaktadır da.

Eldeki kitabın bu hâle gelmesine burada tek tek sayamayacağım bir çok kişinin emeği geçmiştir. Onlara teşekkür ederim. Benim bütün çalışmalarına ve kararlarına destek veren eşim Betül'e ve kızlarımız Sepken ile Selen'e dostluk, sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Kocaeli (İzmit)
Şubat 2015

Prof. Dr. Satılmış TEKİNDAL

ÖZET KONU BAŞLIKLARI

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Duyuşsal Özellikleri Ölçmede, Araç Oluşturma ve Kullanmanın Önemi.....	1
Duyuşsal Özellik Nedir?	4
Duyuşsal Özelliklerin Çeşitleri, Sınıflandırma Çabaları ve Bunların Ölçülmesine Yönelik Bazı Soru Örnekleri	5
Duygusal Zekânın Ölçülmesi	15

2. BÖLÜM: DUYUŞSAL ÖZELLİKLERİN ÖLÇÜLMESİ İÇİN ARAÇ OLUŞTURMA

Duyuşsal Özelliklerin Ölçülmesi İçin Araç Oluşturma	29
Araç Geliştirme Basamakları	29
Madde Analizi.....	53

3. BÖLÜM: ÖLÇEKLEME

Tek Boyutlu Ölçekleme Yöntemleri	74
Örtük Özellik Modelleri	74
Anlamsal Farklılık Ölçeği.....	78
Fişbeyn'in Beklenen Değer Modeli	87
Likert Yöntemi	90
İkili Karşılaştırmalar Yöntemi.....	96
Eşit Görünen Aralıklar Yöntemi.....	116
Ardışık Aralıklar Yöntemi	122
Q-Sort Tekniği	131
Derecelendirme Ölçeği	132

4. BÖLÜM: ÇOK BOYUTLU ÖLÇEKLEME

Faktör Analizi	143
Faktör Analizi Uygulaması.....	150

5. BÖLÜM: ÖLÇME ARAÇ VE YÖNTEMLERİNİN NİTELİKLERİ

Güvenirlilik.....	174
Geçerlik.....	187

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
ÖZET KONU BAŞLIKLARI.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
TABLOLAR LİSTESİ.....	XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XVI
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
Duyuşsal Özellikleri Ölçmede, Araç Oluşturma ve Kullanmanın Önemi	1
Duyuşsal Özellik Nedir?	4
Duyuşsal Özelliklerin Çeşitleri, Sınıflandırma Çabaları ve Bunların Ölçülmesine Yönelik Bazı Soru Örnekleri.....	5
Tutum	5
Benlik Kavramı	7
İlgi.....	8
Kaygı	8
Değerler.....	9
Duyuşsal Özellikler Arasındaki İlişkiler	13
Duygusal Zekânın Ölçülmesi.....	15
Duygusal Zekânın Öğeleri ve Bunlara İlişkin Soru Örnekleri.....	18
Başka Bir Duygusal Zekâ Ölçeği Örneği	25
2. BÖLÜM: DUYUŞSAL ÖZELLİKLERİN ÖLÇÜLMESİ İÇİN ARAÇ OLUŞTURMA	
Araç Geliştirme Basamakları	29
Ölçmenin Amacına Uygun Maddeleri Yazma veya Seçme	35
Madde Analizi	53
Madde Seçme.....	64
Ölçek Uzunluğunu En Uygun Hâle Getirme	65
3. BÖLÜM: ÖLÇEKLEME	69
Ölçekleme Süreci	71
Boyut	71
Tek Boyutlu Ölçekleme Yöntemleri.....	74
Örtük Özellik Modelleri	74
Bilişsel Araçlar	74
Duyuşsal Araçlar.....	75
Kişiyi Ölçeklemede Maddelerin Derecesi	75
Madde Uyumu	77

Kişi Uyumu.....	77
Anlamsal Farklılık Ölçeği	78
Dengelenmiş ve Dengelenmemiş Sorular	79
Seçenek (Cue) Tipleri	80
Seçenek Sayısı.....	81
Zorunlu Seçmeli ve Zorunlu Seçmeli Olmayan Ölçekler	81
Zıt Anlamlıları Seçme	82
Madde (İfade) Seçme	82
Anlamsal Farklılık Ölçeği Örneği	83
Anlamsal Farklılığın Analizi	85
Puanlama	85
Fişbeyn'in Beklenen Değer Modeli	87
Likert Yöntemi	90
Cevap Formatları	90
Cevap Formatındaki Kategori Sayısı	91
Cevap Formatının Tanımı	93
Olumlu ve Olumsuz Madde Kökleri	94
İkili Karşılaştırmalar Yöntemi	96
İkili Karşılaştırmalar Verilerinin Şematik Gösterimi	101
F Matrisi	101
P Matrisi	102
Z Matrisi	103
V.Hal: Tam Veri Çözümlemesi	103
Ölçek Değerlerini Elde Etme	105
Ölçek Değerlerinin İç Tutarlılığı	108
V.Hal:Eksik Veri	110
Eşit Görünen Aralıklar Yöntemi	116
Sınıflandırma Yolu	116
Q ve Ölçek Değerlerinin Hesaplanması	117
Ardışık Aralıklar Yöntemi	122
Aralık Genişliklerini Tahmin Etme	123
Maddeler (İfadeler)'in Ölçek Değerleri.....	125
Q-Sort Tekniği	131
Derecelendirme Ölçeği	132
Grafik Derecelendirme Ölçeği	132
Maddelenmiş (Itemized) Derecelendirme Ölçeği.....	133
Karşılaştırmalı Derecelendirme Ölçeği	134

4. BÖLÜM: ÇOK BOYUTLU ÖLÇEKLEME	137
Uzay Modelleri	139
Faktör Analizi.....	143
İçeriğin Kategorileri ile Yapıların İlişkisi.....	143
Açımlayıcı (Exploratory) ve Doğrulayıcı (Confirmatory) Analizler.....	144
İlk Kararlar.....	144
Faktör Analizi Uygulaması	150
Ortalamalar ve Standart Kaymalar	150
Maddeler Arası Korelasyonlar	152
Özdeğerleri (Eigen Values) ve Variansı Hesaplama.....	152
Faktör Sayısı	153
İlk Komünaliti	154
Döndürülmemiş Faktör Matrisi.....	155
Final Komünaliti	155
Varimaks Rotasyonu.....	155
Oblik Rotasyon	158
Faktör Korelasyonları	159
Faktör Yorumları	161
İçerik ve Yapı Geçerliği.....	164
Faktörü Tanımlama.....	165
Ölçek-Seviye Faktör Analizi.....	165
Doğrulayıcı Faktör Analizi.....	168
Test Yanlılığı	172
5. BÖLÜM: ÖLÇME ARAÇ VE YÖNTEMLERİNİN NİTELİKLERİ	173
Güvenirlik	174
Güvenirlik Teorisi	174
Hata Kaynakları	176
Güvenirlik Katsayısı Türleri.....	177
Bir Tek Test Uygulamasını İsteyen Modeller.....	177
Kuder-Richardson Formülleri.....	178
Hoyt Yöntemi	179
Alfa Katsayısı.....	179
İki Yarı Yöntemi.....	181
İki Test Uygulamasını İsteyen Modeller	183
Test-Tekrar Test Yöntemi	183
Alternatif Formlarla Test-Tekrar Test Yöntemi.....	184

Paralel Formlar Yöntemi.....	184
Puanlayıcı Güvenirliđi.....	185
Güvenirliđi Etkileyen Faktörler.....	185
Örneklemin Özellikleri.....	185
Madde İçeriğindeki Homojenlik.....	186
Madde Sayısı.....	187
Güvenirliđin Kabul Edilebilir Seviyesi	187
Geçerlik	187
Geçerlik Delili.....	188
Kapsam Geçerliği	188
Tanım	188
Delil.....	189
Kavramsal Tanımlar	189
İşevuruk Tanımlar	189
Yapı Geçerliği	191
Tanımı	191
Delil	192
Korelasyon.....	192
Çoklu Özellik-Çoklu Metot Matrisi.....	192
Faktör Analizi	194
Bilinen Gruplar	194
Kriter Dayanaklı Geçerlik.....	194
Uyum Geçerliği Delili	195
Yordama Geçerliği Delili	195
Kriter Dayanaklı Geçerlikle İlgili Bazı Problemler	195
Kriter Problemi	196
Örneklem Büyüklüğü	196
Kriterin Etkilenmesi	196
Puan Aralığı.....	196
Kriterin ve Yordayıcının Güvenirliđi.....	197
Güvenirlik ve Geçerlik Arasındaki İlişki.....	198
KAYNAKÇA	199
EKLER.....	205

TABLULAR LİSTESİ

2.1	Okul Objelerine Karşı Tutuma Yönelik Bir İşevuruk Tanım Geliştirmek İçin Adımlar.....	33
2.2	Öğrenmeye Karşı Olası Tutum Kategorileri ve Tutumun Öğeleri (Tutum Davranışları).....	39
2.3	Maddeleri ve/veya Seçenekleri 5, 3, 2 Gibi Puanlanan Bir Ölçme Aracının Bir i Maddesine İlişkin Farazi Verileri.....	55
2.4	10 Maddelik Bir Eğitime Karşı Tutum Ölçeğinin Farazi Cevapları ve Puanları	57
2.5	10 Maddelik Likert Tipi Bir Ölçeğe 10 Kişinin Verdiği Farazi Cevaplar	59
2.6	Üst ve Alt Gruplar Yöntemi ile Bir Maddeye Ait t Değerlerinin Hesaplanması.....	60
3.1	Cevaplandırma Aracı ve Ölçek Arasındaki Fark.....	71
3.2	Anlamsal Farklılık Gösteren Tipik İkili (İki Kutuplu) Sıfatlar	79
3.3	Öğretmene Karşı Tutum İçin Bir İşlevsel Tanım Geliştirilmesinin Adımları	87
3.4	Spor Pozitif Tutum Ölçeği	88
3.5	İnanç Derecelendirmeleri ve Değerlendirmeden F Tutum Puanlarını Hesaplama Tablosu	89
3.6	Katılma, Frekans, Önem, Kalite ve İkili Oranlama İçin Kullanılan Cevap Formatları	93
3.7	Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Likert Tipi Tutum Ölçeğinin Bazı İfadeleri (Maddeleri) ve Bunların Birinci Faktör Yükleri ile "t" Değerleri.....	95
3.8	Sütun Uyarıcılarının Satır Uyarıcılarından Daha Çok Tercih Edilir Şeklinde Yargılandığı Uyarıcıların Frekanslarını Gösteren F Matrisinin Şematik Gösterimi	102
3.9	Sütun Uyarıcılarının Satır Uyarıcılarından Daha Çok Tercih Edildiği Tekrar Oranlarını Veren P Matrisinin Şematik Gösterimi	102
3.10	Tablo 3.9'un Oranlarına Karşılık Gelen Normal Dağılımı Veren Z Matrisinin Şematik Gösterimi.....	103
3.11	94 Gözlemci Tarafından Yargılanan 7 Cümlenin F (Frekans) Değerleri Matrisi	104
3.12	Tablo 3.11'in F (Frekans) Matrisine Karşılık Gelen P Oranları Matrisi.....	105

3.13	Tablo 3.12'nin P Oranlar Matrisine Karşılık Z Gelen Değerleri Matrisi	106
3.14	Tablo 3.13'ün Cümleleri Arasındaki Ölçek Aralıklarına Karşılık Gelen Normal Dağılım Z_{ij}^1 Değerleri	108
3.15	Tablo 3.14'ün Z_{ij} Teorik Normal Dağılımına Karşılık Gelen P_{ij}^1 Teorik Oranları.....	109
3.16	Tablo 3.12'nin Gözlenen P_{ij} Oranları ve Tablo 3.15'in P_{ij}^1 Teorik Oranları Arasındaki Ayrılıklar.....	110
3.17	Sütun Uyarıcılarının Satır Uyarıcılarından Daha Çok Tercih Edilir Şeklinde Yargılandığı Maddelerin Oranlarını Gösteren P Matrisi.....	111
3.18	.98'den Büyük ve .02'den Daha Küçük P_{ij} Değerlerinin Atıldığı Tablo 3.16'daki P Matrisi İçin Z Değerleri	111
3.19	Tablo 3.18'in Sütun Girdileri Sıralı Farklar Matrisi	114
3.20	Eşit Aralıklar Yöntemi ile Elde Edilen Yargıların Özet Tablosu.....	118
3.21	Her Cümle İçin Frekansları, Kümülatif Frekansları ve Kümülatif Oranları Gösteren Ardışık Aralıklar Uyarlaması	122
3.22	Yargılanan 14 Cümlenin Yığılmalı P_{ij} Oranları.....	123
3.23	Tablo 3.22'nin Verileri İçin Ardışık Aralıkların Üst Sınırlarına Karşılık Gelen Normal Dağılım Z_{ij} Değerleri	124
3.24	Tablo 3.23'te Gösterilen Aralık Üst Sınırları Arasındaki Farklardan Elde Edilen W_{ij} Aralık Genişliği Tahminleri.....	125
3.25	Tablo 3.24'ün Altında Verilen Psikolojik Boyut Anlamında 14 Cümlenin Ölçek Değerleri.....	126
3.26	Yedi Cümle İçin Oranlara Karşılık Gelen Normal Sapmalar ile İlk Aralığın Üst Sınırı ve Ortasına Düşen Oranlar (Birinci Aralık Genişliğinin Hesaplanmasının Gösterimi).....	128
3.27	Yedi Cümle İçin, Oranlara Karşılık Gelen Normal Sapmalar ile Son Aralığın Ortası Alt Sınırının Altına Düşen Oranlar.....	129
3.28	Q-Sort Maddelerinin Dağılımı	131
3.29	Grafik Derecelendirme Ölçeği	132
3.30	Maddelenmiş Derecelendirme Ölçeğinin Üç Farklı Formu	133
3.31	Maddelenmiş Derecelendirme Ölçeği.....	134
3.32	Karşılaştırmalı Derecelendirme Ölçeği.....	134
3.33	Üç Derecelendirici Tarafından Yedi Okulun Beş Özelliğini Derecelendirme Sonuçları	135

3.34	Üç Değerlendiricinin Yedi Okulun Beş Özelliğini Derecelendirme Sonuçlarına Yönelik Varians Analizi	135
4.1	KMO ve Bartlett Testi.....	148
4.2	Kayıp Değerli Durumların (Satırların) Listeye Göre Silinmesi	151
4.3	Tablo 4.2'de Verilen 22 Değişkene Ait Korelasyon Matrisi	151
4.4.	Açıklanan Toplam Varyans Tablosu, Temel Bileşenler Yöntemi ile Yapılan Faktör Analizi İlk İstatistikleri	152
4.5	Faktör Analizi, Faktör Sayısı.....	154
4.6	Faktör Analizi Final İstatistikleri	155
4.7	Varimaks Rotasyonu Yapılmış Faktör Matrisi, Kaiser Normalizasyonu	156
4.8	Faktör Transformasyon Matrisi.....	156
4.9	Oblimin Dönüşümü Faktör Matrisi	158
4.10	Üç Faktöre Ait Matris Yapısı	160
4.11	Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Tutum Ölçeği Faktör Yüğü Matrisi Varimaks Rotasyonu.....	161
4.12	Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Tutum Ölçeğine Yönelik Oblik Rotasyon Sonucu Ortaya Çıkan Faktör Matrisi	162
4.13	Temel Bileşenler Analizinin Varimaks Rotasyonu: Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Tutum Ölçeği Maddeleri.....	163
4.14	Temel Bileşenler Analizinin Oblik Rotasyonu: Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Tutum Ölçeği Maddeleri	163
4.15	Ölçme ve Değerlendirmeye Karşı Tutum Ölçeği Oblik Rotasyon Matrisi Faktörler Arası Korelasyonlar	163
4.16	Okul Objelerine Karşı Tutuma Yönelik Bir İşevuruk Tanım Geliştirmek İçin Adımlar.....	164
4.17	İş Değerleri Envanterinin Faktörleri	166
5.1	Üç Yapı: Üç Farklı Araçla Ölçülerek Bulunan Korelasyon Katsayıları.....	193

ŞEKİLLER LİSTESİ

3.1	Kurallara Göre Objenin Özelliklerine Sayılar Verme.....	70
3.2	Uzunluk, Susuzluk ve Benlik Saygısı Kavramlarının Boyutları.....	72
3.3	İki Boyutlu Bir Zekâ Testi Modelinde Sözel ve Sayısal Boyutlar.....	72
3.4	Anlamsal Farklılıkla İlgili Üç Boyut.....	73
3.5	Hipotetik Bir Madde İçin Kesinlikle Katılmıyorum ve Katılmıyorum Kategorileri Olasılık Eğrileri.....	76
3.6	\bar{S}_i Ayırt Etme Sürecine Yönelik i Uyarıcısı ile Uyarılan Ayırt Etme Sürecinin Teorik Normal Dağılımı	97
3.7	P_{ij} İçin Normal Dağılım Dönüşümü	99
3.8	Thurstone'un Eşit Görünen Aralıklar Boyutu	116
3.9	Tablo 3.20'deki Birinci Cümle için Kümülatif Oran Grafiği.....	120
3.10	Tablo 3.20'deki İkinci Cümle İçin Kümülatif Oranlar Grafiği.....	121
4.1	İki Nokta Arasındaki Aralık İlişkisi ve Onların Koordinat Eksenleri Üzerindeki Projeksiyonları	140
4.2	Bir Euclides Dönüşümüne Göre Aralık ve Projeksiyon Arasındaki İlişkinin Değişmezliğinin Gösterimi.....	140
4.3	Yamaç Birikinti Grafiği	153
4.4	Döndürülmemiş ve Varimaks Dönüşümü Yapılmış Faktör Matrislerine İlişkin Sonuçlar.....	157
4.5	Varimaks ve Oblik Rotasyon Sonuçları	159
4.6	Doğrulamalı Faktör Analizi İçin Sözdizim (Syntax) Dosyası Örneği	170
4.7	Öğrencilerin Disiplin Anlayışı Ölçeği ile İlgili Path Diagram.....	171

1. BÖLÜM

Giriş

Psikolojide ölçekleme yöntemleri psikolojik testlere temel oluşturmaya yardımcı eder. Yöntemlerin ana amacı, duyuşsal özellikler gibi uyarıcı objeleri tek veya çok boyutlu ölçekleme metotları ile değerlendirmektir.

Duyuşsal özelliklerin öğrenilmesi birey açısından önemlidir. Bu, iki açıdan düşünülebilir. Birincisi salt duyuşsal özelliklerin öğretilmesi, ikincisi ise öğrenilen duyuşsal özelliklerin bilişsel ve psikomotor davranışların öğrenilmesinde veya öğretilmesinde bir araç olarak kullanılmasıdır. Örneğin, bireyin matematiğe karşı olumsuz tutumu varsa, ona matematiği öğretmek zorlaşır. Bir kişinin ilgileri, tutumları vb. onu tanıtan güçlü belirleyicilerdir (Tekin 1982, 209). Kişinin, objenin vb. özelliklerini bilmek ve onun hakkında bir karar vermek gerekebilir. Kararın isabetli olması diğer koşullar normalse iyi bir ölçme sonucunun olmasına bağlıdır. İyi yani geçerli ve güvenilir ölçme sonuçları iyi ölçme aracı ile elde edilebilir. İyi ölçme aracı yapmak için de ölçekleme bilgisine gereksinim vardır.

Duyuşsal Özellikleri Ölçmede, Araç Oluşturma ve Kullanmanın Önemi

Bireyler hakkında karar verirken, karar vermenin amacına bağlı olarak onların duyuşsal özelliklerinin de ölçülmesine gereksinim olabilir. Duyuşsal özelliklerin ölçülmesinde kullanılan araçlar, duyuşsal yönden bireyler arasındaki farkları veya aynı kişinin farklı zaman ve durumlardaki tepki farklarını belirlemede kullanılır. Daha genel söylenirse bu araçlar, çok çeşitli durumlarda ortaya çıkan bireylere veya gruplara yönelik karar verme süreci için gerekli duyuşsal verileri toplamaya olanak sağlar. Duyuşsal yönden bireyler arasındaki farkları veya aynı kişinin farklı zaman ve durumlardaki tepki farklarını belirlemede geçerli ve güvenilir olan ölçüm, değer, bilgi vb. verilere ihtiyaç vardır. Bu veriler planlı, sistemli ve belli bir yöntem kullanılarak elde edilir. Plansız olarak kişisel günlük gözlemler ve başkalarının söylediği, kanıtlara dayanmayan günlük bilgilerle karar verilmez; verilse de bu kararların isabetliliği her zaman tartışma konusu olur. Uygun verileri, ancak belli süreçleri kullanarak oluşturulmuş ölçme araçlarını kullanarak toplayabiliriz.

Ölçme aracı, eğitim ve öğretimin ayrılmaz bir ögesidir. Okullarda, yapılan eğitim programının istenilen özelliklere sahip olup olmadığını belirlemede; öğrencilerden beklenen bilgi, beceri, ilgi, tutum vb.kazanma düzeyini belirlemede gerekli bilgileri toplamak için çeşitli araçlarla ölçme yapılır. İlgi, tutum, beğenme, zevk alma vb. duyuşsal özellikler, okullardaki eğitim sürecinin çok önemli öğeleri olarak kabul edilmektedir. Ölçme araçları, okuldaki öğretim sürecinde duyuşsal özelliklerin sürekli izlenmesi, bu alanda ortaya çıkan sorunların tespiti, düzenlenmesi ve giderilmesi için güvenilir ve geçerli veriyi sağlamada bize yardımcı olur. Duyuşsal özelliklerin ölçülmesinde kullanılan ölçme araçlarının faydaları şöyle sıralanabilir. Ölçme araçları;

1. Öğrencilerin, bir ders veya kursa başlarken o konuya yönelik duyuşsal davranışlarının yönünü, varlığını ve düzeyini tanımada bilgi toplamaya yardımcı olur,
2. Öğrencilerin duyuşsal gelişim düzeylerinin belirlenmesine hizmet eder,
3. Gelecekte öğrencilere kazandırılmak istenen duyuşsal davranışların programının yapılmasında veri toplamaya hizmet eder,
4. Önceki dönemlerde; ulaşılması beklenen standart ve düzeylerde, öğrencilerin duyuşsal davranışlarında değişme ve gelişme olup olmadığı konusunda veri toplanmasına yardımcı olur,
5. Duyuşsal davranışların öğrenme koşullarının iyileştirilmesine yönelik bilgi toplanmasında yardımcı olur,
6. Velilere, öğrencilere, öğretmenlere ve yöneticilere öğrencilerin duyuşsal özellikleri hakkında bilgi sağlamaya hizmet eder,
7. Duyuşsal özellikler, eğitim programının içinde yer aldığı için; öğretmenlerin ve ilgili kişilerin anılan programı uygulanma, izleme ve geliştirme süreciyle ilgili kararlar almasına katkı sağlar,
8. Duyuşsal özelliklerin öğretilmesinde kullanılan öğretim stratejileri ve yöntemlerin yeterliğini ölçmede öğretmenlere yardımcı olur,
9. Öğrencilerin öğrenme güçlüğü çektiği duyuşsal özellikleri, onların zayıf yönlerini ve duygu boşluklarını belirlemede önemli rol oynar,
10. Psikolojik danışma ve rehberlikte, kişilerin ruh sağlığı ile ilgili problemlerine çözüm bulma ve meslek seçiminde kişisel niteliklere uygun isabetli kararlar vermeye yardımcı olur,
11. Hastahanelerin ilgili bölümlerinde çeşitli psikolojik hastalıkların tanımlanmasında ve tedavi şekillerinin belirlenmesinde veri toplamada kullanılır,
12. Okullara öğrenci seçiminde, işe alma ve işe uygun özelliklerin belirlenmesinde isabetli kararların verilmesine yardımcı olur,

13. Psikoloji, sosyoloji, ekonomi ve tıp-sağlık gibi alanlarda, gerek duyulduğunda bireyler hakkında veri toplamada kullanılır.

Duyuşsal özellikleri ölçmede kullanılan ölçme araçları, öğrencilerin duygusal giriş davranışlarının varlığını, düzeyini, eksik yönlerini; okulda öğretilenlerin düzeyini anlamamıza yardımcı olur. Okullardaki öğretim sürecinde, öğrencilerin sadece duygusal öğrenme ürünleri değil, onların öğrenilme süreçleri de izlenir. Bu süreç değerlendirilerek gerektiğinde kullanılan sınıf etkinlikleri değiştirilir.

Öğrencilerin, okul dışındaki gerçek dünya ile uyum içinde olmasını sağlayacak davranışlara sahip olması beklenir. Okullarda yapılan ölçme ve değerlendirmenin de, öğrencilerin gerçek yaşamla kendi duygusal özellikleri arasında ilişki kurmasını ve karşılaştığı duygusal problemlerine farklı çözüm yolları üretebilmesini gerektirir. Diğer taraftan öğrencilerin girişkenlik, rekabet edebilirlik, yaratıcılık gibi özelliklerinin de ölçülüp değerlendirilmesi gerekir. Bu özelliklere yönelik doğrudan bilgi toplanırken, öğrencilerin bu özelliklerle ilgili olduğu düşünülen ilgi, tutum, kişilik gibi özellikleri hakkında da bilgi toplanmasına ihtiyaç vardır.

Öğretmenler, öğrencilerini başarısız oldukları durumlarda; başarısızlığın nedenlerini düşünürken sadece bilişsel etkenlere bağlı olarak bu durumun doğmadığını, öğrencinin derse olan ilgi ve tutumunun da başarısızlığa neden olabileceğini dikkate almalıdır. Böyle durumlarda da ilgili duygusal özelliğin ölçülmesine gereksinim vardır.

Bilindiği gibi ilköğretim kurumları karnelerinin “Başarı Durumu” ve “Davranış Gelişimi” olmak üzere iki ana bölümü vardır. Birinci bölüme dönemlere göre öğrencilerin derslerindeki başarısı; ikinci kısma ise, yine dönemlere göre kimisi beceri kimisi de duygusal özellik olan “arkadaşları ile geçimi ve yardımseverliği” vb. davranışlarındaki gelişimi, yazılır.

Dönem araları veya dönem sonlarında öğretmen tarafından verilen notlar incelendiğinde, genellikle öğrencinin derslerdeki başarısını gösteren notlar ne ise (örneğin 5,4,3 vb.) davranış gelişimi bölümündeki davranışlara verilen notların da benzer olduğu görülür. Böylece, öğrenci derslerinde başarılı ise davranış gelişimi bölümündeki notları yüksek, öğrenci derslerinde başarısız ise davranış bölümündeki notlarının da düşük olduğu gözlenir. Bu durum gerçeği ne kadar yansıtır? Bu soruya cevap verebilmek için davranış gelişimi bölümündeki notların nasıl verildiğine bakmak gerekir. Öğretmenlerin bu bölümün notlarını günlük gözlemlerinden yararlanarak kişisel kanaatlerine göre verdikleri söylenebilir. Yani öğretmenler, sistemli gözlem yaparak veya geçerli ve güvenilir ölçme araçları kullanarak uygun veriyi toplayıp ona göre not vermedikleri sonucuna ulaşılabilir.

Okullarda, duyuşsal özelliklerin etkilice ölçölüp değerdendirildiğini belirtmek oldukça zordur. Öğretmenler, öğrencilerin ilgi, tutum vb. duyuşsal özelliklerini ölçme ve değerdendirme konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Duyuşsal özelliklerin ölçölmesinde kullanılan araçları oluşturma ve onları puanlayıp yorumlayabilme belli düzeyde bir uzmanlık bilgisini gerektirir. Bu konuda öğretmenlerin uzman desteğine ihtiyaçları vardır.

Bireylerin duyuşsal özelliklerinin tanınması ve yordanmasında kullanılacak veriler, genellikle ölçme araçları ile toplanır.

Duyuşsal özelliklerin ölçölmesinde kullanılan ölçme araçları sadece yukarıda saydığımız bir çok amaç için kullanılmaz, aynı zamanda bilimsel çalışmalar için de kullanılır. Örneğin ilgi, tutum, yaratıcılık vb. kavramsal yapılarıdaki boşlukların doldurulmasına ve yeni kavramların geliştirdilmesine de katkı getirir. Bunu yaparken hipotez kurma ve hipotezleri test etmek için veri toplama gibi süreçler kullanılır.

Özet olarak olay, olgular, nesne ve bireyler hakkında karar vermede, sadece bilgi, beceri vb. özelliklerle ilgili veri toplamak birçok durumda yeterli olmayabilir. Onun için duyuşsal özelliklerle ilgili verilere; yine bu alanla ilgili kavramsal ve uygulamaya dönük bilimsel çalışmalara gereksinim vardır. Bu konularla ilgili verileri ölçme araçları ile elde ederiz. Bu verileri toplamada anlamsal farklılık ölçėđi, Fishbeyn'in beklenen değerdendirme modeli, Likert yöntemi, ikili karşılaştırmalar yöntemi, derecelendirme ölçėđi vb. ölçme araçları kullanılır. Bu araçların, isabetli kararlar vermek için geçerli ve güvenilir veriler sağlayacak şekilde, ölçmenin amacına uygun olarak geliştirdilmesi gerekir. Aşağıda önce kısaca duyuşsal özellikler üzerinde, daha sonra da ölçek geliştirdirme ve diğer konular üzerinde durulmuştur.

Duyuşsal Özellik Nedir?

İnsan özellikleri değışik durumlarda, düşünme, bedenen harekette bulunma ve hissetme gibi yollarla yansıtılır. Bunlardan ilk ikisi bilişsel ve devinsel iken üçüncüsü duyuşsal özellikleri yansıtır. Anderson duyuşsal özellikleri, insanın kendi hislerini ifade etmesi veya hissetmesinin belli yollarının kalitesi olarak tanımlar (Gable 1986,3). Aynı yazara göre duyuşsal karakteristik üç özelliğe sahip olmalıdır: “Yoğunluk”, “yön” ve “hedef”. “Yoğunluk” özelliği, duygunun gücüne veya derecesine atfedilir. Örneğin, öğrencilerin mikrobilgisayarla çalışmaya karşı tutumları oldukça güçlü olabilir, buna karşın diğer bir öğrencininki oldukça zayıf olabilir. “Yön” özelliği duygunun olumlu, nötr ve olumsuz durumunu yansıtır. Son özellik olan “hedef”, duygunun yönlendirdiği objeyi, davranışı veya fikri tanımlar (Gable 1986,3).

Duyuşsal Özelliklerin Çeşitleri, Sınıflandırma Çabaları ve Bunların Ölçülmesine Yönelik Bazı Soru Örnekleri

Psikologlar duyuşsal özellikleri yansıtan sayısız yapı tanımlamışlardır. Bunlardan bazıları tutum, kendini algılama, ilgi ve değerlerdir. Aşağıda bu yapılar üzerinde kısaca durulmuştur.

Tutum

Yıllardır tutumun tanımı yapılmış ve birbirinden farklı tutum tanımları ortaya çıkmıştır. Severy (1974), tutumun yapısal doğasını göz önüne alarak tanım yapan iki ekolden söz eder. Birinci ekol Thurstone'nun tutum tanımı ile bağlantılı olanlardır. Thurstone'un tanımı şöyledir: Bir psikolojik objeye karşı (veya için) negatif veya pozitif duygunun yoğunluğu. Bir psikolojik obje, olumlu veya olumsuz duygular göz önüne alındığı zaman insanların farklılık gösterebildiği herhangi bir sembol kişi, ifade, slogan veya fikirdir (Gable 1986,4). Bu düşünce ekolünde tutum tek boyutlu olarak düşünülür ve ona pozitif-negatif veya tercih edilir-tercih edilmez gibi bir değerlendirici perspektiften bakılır.

İkinci düşünce ekolü ise, tutumların çok boyutlu olduğunu ve bunların bir bileşenden meydana geldiğini savunur. Gable (1986)'a göre, Wagner'in tanımı şöyledir: Bir tutum objesine karşı davranışta bulunmak, sırayla, bir kişinin değerlendirmesi, bilgisi ve eğilimine uygun gelen duyuşsal, bilişsel ve davranışsal öğelerin bir kompozisyonudur.

Bir başka tanım da şöyledir: Sosyal kurumların belli bir türüne, davranışın bir çeşidini önceden hazırlayan duygu yüklü bir fikirdir (Gable 1986,5).

Wagner'in tanımı tutumların, üç ögenin bir kompozisyonundan oluştuğunu göstermektedir. Bunlar bilgi, duygu ve davranış öğeleridir. Bilişsel öge, objelerin veya insanların bir grubu ile ilgili olan bir fikir veya bir inançtır. Duyuşsal öge, insanın kişiyi veya objeyi değerlendirmesini temsil eder ve fikre yüklenen histir. Yani bilgisayar ile çalışma ile ilgili olumlu his buna örnek olarak verilebilir. Son olarak, davranış ögesi ise, obje veya kişiye karşı yönelen davranışı temsil eder. Davranış, okulda seçmeli bilgisayar kursuna kaydolmayı gösterir.

Gable (1986)'ın belirttiğine göre; Cambell (1950) ve Green (1954) değişik tutum tanımları arasındaki bazı ortak yönleri bulmaya çalışmışlardır.

Cambell, tutumların işevuruk tanımlarının ele alındığında bazı uyumların olduğunu gösterir ve sosyal bir tutumun, bir objeye ilişkin cevaplardaki tutarlılıkla yansıtıldığını ifade eder. Green, Guffman (1954)'ın tutumlarla ilgili çalışmasını analiz etmiş ve o, tutum kavramının, cevapların tutarlılığını ima ettiğini belirtmiştir. Yani, tutum ölçümleri, bir örneklemeden, belli görüşler hakkındaki cümlelerin

örneklemine, cevaplar elde etmeyi gerektirir (Gable 1986,5). Duyuşsal ifadelerle ilgili olan bu cevapların, tutumun bilişsel veya davranışsal yönü ile ilgili olup olmadığı deneysel çalışmalar ile belirlenebilir. Örneğin, Wicker (1969) davranışla tutumu ilgilendiren 30 çalışmayı incelemiş ve bu ikisinin doğrudan ilişkili olmadığını bulmuştur.

Yine, Gable (1986)'in belirttiğine göre, aynı verilerin analizinde Shaw uygun ölçme tekniklerinin standartlarını tanıtan 30 çalışmanın sekizi üzerinde durmuştur. Bu sekiz çalışmada ilişki oldukça yüksek olma eğiliminde olup, Shaw, tutumların verilen özel durum ve sınırlılıklarda (constraint) özel davranışlara götürebildiği sonucuna varmıştır. Çünkü bir tutumun, davranışsal ve bilişsel öğeleri önemli bir düşüncedir; fakat, davranış özel bir durum konteksi içinde tutumun bir fonksiyonu olarak düşünülebilir.

Özet olarak, tutumları ortaya koymak için olayların, insanların ve objelerin özellikleri hakkında cümlelere verilen cevapların tutarlılığı kullanılabilir.

Tutumun, Fishbein ve Ajzen tarafından yapılan bir tanımı da şöyledir: Verilen bir objeye, tutarlı bir şekilde tercih etme veya tercih etmeme tarzda cevap verme ile ilgili öğrenilmiş eğilim (Gable 1986,5).

Fishbein'in Beklenen-değer Modeli (Expectancy-Value model)'inde tutumlar inançlardan ayrılmıştır. Tutumlar, bireylerin hedef obje ile ilgili tercih edilebilir ve tercih edilemez değerlendirmesini temsil eder; inançlar ise bireyin obje hakkında sahip olduğu bilgiyi temsil eder. Bir objeye karşı tutum, objenin sahip olduğu öznel olasılığını ve hedef obje ile bağlantılı olan belli özelliği değerlendirme ürününü birleştirerek belirlenir. Binaenaleyh, özelliğin değerlendirilmesi bireyin inançlarının gücü oranında bireylerin tutumuna katkı getirir. Tutumlar, genellikle hedef objeye karşı yönelen ve yön ise tercih edilebilir veya tercih edilemez tarzda olan, genellikle orta derecede yoğunluğa sahip hislerdir. His ve belirli bir hedef arasındaki bağlantı öğrenilir. Ve öğrenilir öğrenilmez hedef varlıkta tutarlı bir şekilde tecrübe edilir.

Tutumlara, eğitimsel amaçların içinde belli bir şekilde yer verilir; yeterli olmasa da ilkökul Sosyal Bilgiler gibi derslerde de geliştirilmeye çalışılır. Fakat, bunların yerli yerinde ölçüldüğünü söylemek zordur.

Tutumları ölçmeye yönelik olarak şöyle bir örnek verilebilir.

Aşağıda, aldığınız bir dersi değerlendirmeniz için cümleler verilmiştir. Cümlelere katılıyorsanız cevap kağıdındaki 1'i, katılmıyorsanız 2'yi işaretleyiniz.

1. Bu ders idealleri geliştirmeyi cesaretlendiriyor.
2. Bu ders, onun gerektirdiği efor ve zamanı harcamaya değmez.